

مکاتیب الأئمة

مجتبی فرجی

مکاتیب الأئمة (مکاتیب الإمام علی): علی احمدی میانجی
(۱۳۰۴-۱۳۸۰)، تحقیق: مجتبی فرجی، قم، دارالحدیث،
چاپ اول، ۱۳۸۴، ج ۲، ۵۶۸+۵۲۷ص، وزیری، فارسی.

حدیث، مجموع گفتار و کردار معصوم علیه السلام است. گفته و عملی که در اثر دیدن و شنیدن به صورت شفاهی در قالب لفظ قرار گرفته است. در میان احادیث، نوشته‌هایی از معصومان (ع) موجود است که از حجم قابل توجهی نیز برخوردارند که از آنها به نام «مکاتبات» یا «مکاتیب» یاد می‌شود. مجموعه‌ای که می‌تواند جزو یکی از منابع مهم و اسناد علمی و تاریخی قرار گیرد؛ چرا که این مکتوبات حاکی از نیازهای عصر معصوم (ع) و دیدگاه‌های فقهی و کلامی و حوادث تاریخی و شرایط سیاسی و فرهنگی آن زمان است و با کند و کاش در این مجموعه می‌توان به ظرائف و دقائقی بعضاً پنهان دست یافت که در نهایت یا به تنهایی و یا منضم به احادیث دیگر می‌تواند حلال مشکلاتی باشد.

مرحوم علی احمدی میانجی در این راستا نخست اقدام به جمع‌آوری و تدوین مجموعه‌ای به نام *مکاتیب الرسول صلی الله علیه و آله*، نمود که در زمان حیات ایشان در چهار جلد به زیور طبع آراسته شد. سپس با توجه به امکانات موجود در آن زمان به گردآوری مجموعه‌ای که بعدها به نام *مکاتیب الأئمة علیهم السلام* نامیده شد پرداخت و جمع‌آوری را تا توفیقات امام مهدی علیه السلام ادامه داد.

پس از رحلت آن بزرگوار، فرزند آن مرحوم کمر همت به احیای آثار پدر بست که از آن میان، *مکاتیب الأئمة علیهم السلام*، بود و آنها را در اختیار مؤسسه علمی، فرهنگی دارالحدیث قرار داد که پس از تکمیل به زیور طبع آراسته شود.

قابل ذکر است که مکتوبات امام علی علیه السلام قبلاً تحت عناوین مختلف دیگری نیز همانند نهج البلاغه سیدرضی (ره) و معادن الحکمه مرحوم فیض کاشانی و نهج السعاده، شیخ محمدباقر محمودی و... به چاپ رسیده است؛ لیکن اثر حاضر، دربردارنده اخبار کتابهایی از این دست و مکتوبه‌هایی است که به جهاتی از قلم افتاده‌اند و همچنین مشتمل بر تعلیقات قابل توجه و مهم مؤلف بر آنهاست که این اثر را از آثار هم‌سنگ خود ممتاز می‌نماید.

مکاتیب

اصولاً مکاتیب امام علی علیه السلام به دو دسته قابل تقسیمند:

الف) مکاتیبی که امام علیه السلام تنها کاتب بودند و رسول خدا صلی الله علیه و آله املاء می‌نمودند که این قسم در مجموعه‌ای جداگانه به به نام مکاتیب الرسول صلی الله علیه و آله آورده شده است.
ب) مکاتیبی که انشاء کننده و نویسنده خود حضرت امیر (ع) بوده و یا املاء از امام علیه السلام و کاتب دیگری است. اهم مکاتیب در این کتاب از قسم دوم است که حاوی مجموعه‌ای از اطلاعات علمی و اجتماعی و فرهنگی و حوادث تاریخی و غیره می‌باشد و بقیه استطراداً آورده شده است.

روش تحقیق

نخست اقدام به بررسی و تدوین دست‌نوشته‌های آن مرحوم شد و اموری چند به این اثر افزوده شده است که عبارت است از:

۱. اضافه کردن به مکاتیب موجود.

۲. ترتیب و تویب مکاتیب بر حسب زمان با توجه به شواهد موجود. بنابراین، در مجموع محتوای مکاتیب امام علی علیه السلام به چند دوره تقسیم شده است که عبارت‌اند از:

الف) مکاتیبی که امام علی علیه السلام در زمان رسول الله صلی الله علیه و آله به رشته تحریر درآورده است.

ب) مکاتیب مربوط به بعد از رحلت رسول خدا صلی الله علیه و آله تا زمان خلافت.

ج) مکاتیب بعد از خلافت امیرمؤمنان (ع) تا ورود به کوفه و از ورود به کوفه تا بعد از جنگ صفین.

د) بعد از جنگ صفین تا پایان جنگ نهروان و بعد از جنگ نهروان تا شهادت.

در آخر نیز، مکتوباتی که از حیث صدور مجهول بودند آورده شده است.

این تقسیم، بیشتر بدین جهت بوده که با یک نگاه اجمالی و گذرا برگ دیگری از مظلومیت آن حضرت نمایانده شود؛ چراکه بعد از رحلت رسول خدا صلی الله علیه و آله و حتی در زمان زعامت و رهبری ظاهری آن حضرت، بیشتر افکار و هم و غم آن امام همام معطوف به رفع فتنه‌های موجود داخلی بود تا مسائل مهم دیگر؛ لذا امام صادق و امام هادی علیهما السلام در خطاب به قبر مبارک امیرمؤمنان علیه السلام چنین عرضه می‌داشتند:

السلام عليك يا ولي الله أنت أول مظلوم و أول من غضب حقّه صبرت و احتسبت حتّى أتاك اليقين...^۱
 ۳. شرح حال اجمالی و گاه تفصیلی سیره اصحاب و کارگزاران امیرمؤمنان علیه السلام با توجه به شناخت و سیره اصحاب.

۴. ذکر توضیح به حسب موارد برای شفافیت بیشتر مکتوب.

۵. ضبط نصوص و اعلام و مستند نمودن آنها با مراجعه به مصادر اصلی و توضیح بعضی لغات مشکل در خاتمه شایان ذکر است که مکاتیب دیگر معصومین علیهم السلام مراحل پایانی تحقیق را می گذراند و از آن مجموعه، مکاتیب امام حسن و امام حسین و امام زین العابدین و امام باقر علیهم السلام در یک جلد به چاپ رسیده است.

پی نوشتها

۱. کافی: ج ۴، ص ۵۶۹، ح ۱، تهذیب الأحکام: ج ۶، ص ۲۸، ح ۵۴، کتاب من لا یحضره الفقیه: ج ۲، ص ۵۸۷، ح ۳۱۹۴.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

پښتونستان د علومو او مطالعات فرانسې
پرتال جامع علوم انسانی